

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**ITINERARI[I] || ITALIAE || RERVMQ. ROMANARVM || LIBRI
TRES ||**

Schottus, Franciscus

Antverpiae, 1600

Neapolis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70633)

poris autem illustrium aliquot palatiis atque
prætoriiis suburbanis excultum est oppidum.

NEAPOLIS

Per octo millia passuum ulterius *Neapolim*
itur.

Celebria quæque loca in urbe atque subur-
banis circumquaque visu digna occurrunt. Et
ea quidem sunt plurima sumptibus stupendis
atque cultu magnifico superba. Nam urbs spa-
tium complectitur magnum, posita inter amœ-
nissimos colles à Septentrione & Oriente, &
maris sinum à Meridie & Occidente; è cuius
portu *Misenus*, *Minervæ*que promontoria, cele-
bresque antiquitus insule *Caprea*, *Ischia* & *Prochy-
te* sereno cælo conspicua sunt. Eam *Cumanos*
vicinos primùm condidisse, & *Parthenopen* à *Si-
renarum* vna ibidem sepulta nominasse, *Strabo*,
Virgilius, aliique auctores consentiunt.
Subuersam deinde fuisse volunt ab ipsis condi-
toribus, cum nimium efflorescere & augeri pro-
pter agri ubertatem, matremque vicinam *Cumas*
sensim supplantatura videretur. Quo factò *Cu-
manos* immani peste vexatos, oraculoque moni-
tos ferunt, ut urbem restituerent, & *Parthenopes*
deæ sepulchrum annuis sacrificiis colerent. Ita-
que cum eam restaurassent, *Neapolim* voce
Græca tum appellari à re cœpisse volunt. Sunt
tamē & aliorum opiniones diuersæ. *Lycophon*
enim *Chalcidensis* in *Alexandra* sua *Phaleri-
murum* eam urbem appellat: & eius interpres
Isacius Tzetzes adijcit, *Phalerum* *Siciliæ* tyran-
num *Neapolim* in *Italia* condidisse: & quia
crudeliter is torquebat, occidebatque suos ho-
spites, atque aduenas quoscunque; natam inde
fabulam esse, *Parthenopen* *Sirenæ* ibi exci-
disse, eiusque sepulchrum ab incolis exstructum,
deam-

deamque volucrem sacrificiis annuis ipsam colli. Nobis quidem perspectum est, à Campanis in eo tractu magnæ Græciæ pro deabus cultas olim fuisse *Sirenas*, inter tutelares, & topica numina, Romanorum etiam florente Imperio. Nam memini me Neapoli ante plures annos vidisse *Sirenas cum Hebone & Sebetho* tutelaribus Neapolitanorum diis exsculptas in ara rotunda marmorea, quæ quidem nunc est accommodata in cratere fontis excitati in extrema mole portus Neapolitani. Rursum ab Hercule *Neapolim* extractam esse, veterum aliorum scriptorum testimonia sunt: ut Diodori Siculi, & Opiiiani, qui ad urbis nomen alludens in poemate suo de *venatione, novum Herculis campum Neapolim* appellat. Omnium tamen vna est opinio, eam antiquissimam esse, & ante Romana tempora celebrem inter præcipuas vrbes Græcas Italiæ floruisse Pythagorica philosophia. Ceterum crescente per Italiam Imperio Romano, quod se facilius submisisset ea ciuitas cum Campania subigeretur, inter liberas atque fœderatas est recepta, quæ deinceps in amicitia fideque populi Romani cõstanter permansit, ut Liuius, aliique plures testantur. Quinetiam ad afflictis Annibalico bello rebus contra *Capuam* vicinam & alias perfidas vrbes, illa Romanis adhærere non solum non dubitavit: verum etiam legatos *Romam* mittere, pateras aureas quadraginta magni ponderis, ut idem Liuius pulchrè memorat: immo vires, opes, & quicquid à maioribus thesauri relictum, ad Imperij, vrbiſque Romæ subsidium in curia senatui liberaliter & ingenuè præsentare voluit. Quibus tum actæ sunt gratiæ pro munificentia curaque, atque vna dumtaxat patera, quæ minimi ponderis fuit, accepta est. Itaque propter fidem singularem atque perpetuam inter ciuitates Italiæ liberas & fœde-

foederatas Neapoli amicissimè semper est habitata cultaque, tam Consulum quàm Imperatorum temporibus. Quæ Capua oppressa atque præfecturæ iugo grauata, plurimum incrementi cepit, feliciterque diutissimè fidei suæ fructu gauisa est. In hanc etiã urbem, vt Strabo nobis auctor est, studiorum causa iuuentus, aut ætate confecta seniores, quietis & ocij causa plerumque secedere ab vrbe Roma solent: quemadmodum & Silius Italicus (& antea Horatius Flaccus) de eadem cecinit dicens, esse

Nunc molles vrbi ritus, atque hospita Musis

Ocia, & exemptum curi grauioribus auum.

Cælum etenim nusquam est mollius aut clementius in Italia, bis floribus annuè vernans: ager vndecunque fertilissimus, & varietate nobilium fructuum, fontium, aquarumque salubrium copia, nec non naturæ multiplicibus miraculis abundans, & prorsus inæstimabilis est, vt non immeritò *Paradisus italicus* dici possit. Quæ tam præclaræ dotes in causa fuere, vti hæc semper vrbs ab Imperatoribus; regibus, principibusque maximis, atque etiam nobilibus ingenii frequentata semper fuerit. Quemadmodum & nostra hac ætate multi reguli, illustres atque potentes viri sua ibidem habent magnifica palatia, & splendidas ædes: in quibus plerumque vitam pro anni maiore parte degunt. Constat Titum Liuium Patavinum historicum, Q. Horatium Flaccum, Statium Papinium, Claudium Claudianum, poëtas celebres, Anncium Senecam philosophum, aliosque infinitos, qui ingenio scriptisque suis præclatis nomen sibi pepererunt immortale, sæpius eò studiorum causa secessisse. P. Virgilium Maronem Neapoli diu suauissimè vixisse, atque Georgicorum libros ibidem composuisse legimus, hæc enim extremo IIII. Georg.

Illo Virgilium me tempore dulcis aiebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti.

Et cum Brundusij moreretur corpus suum
eo transferri ac sepeliri voluisse, ut & veterum
poëtarum plura testimonia suffragantur. Seruius
cōmentator illius, altero lapide à Neapoli
via Puteolana prope fauces perfossæ per
Pausilypum cryptæ monumentum eius fuisse
scribit. Locum nunc ostentant accolæ, mon-
straturque è vicinis hortis S. Seuerini.

Nec procul inde à Pausilypo Actij Synceri San-
nazarij poëtae, Virgilij æmuli, domus visitur, quæ
ex testamento in cœnobium vertit, templumq;
B. Virgini dicatum. Est ibi marmoreum sepul-
crum, affabrè sculptū. Hinc Orpheus, seu Apol-
lino, illinc Sibylla siue Musa è marmore cāden-
ti cum hoc Petri Bembi Card. Epigrammate:
Da sacro cineri flores, hic ille Maroni

SYNCERVS Musâ proximus, ut tumulo.
Vixit an. LXXII. Obiit anno CIO. IO. XXX.

Sed Neapolim inde reuertamur, urbem nunc
quidem temporis ciuium & incolarum nobili-
tate magnificentiaque non minus quam stru-
cturæ sumptibus atque ædificiorum omnis ge-
neris splendore celebrem. Etenim Caruli v.
Aug. ac deinde Regis Hispaniarum Philippi
auspicijs hâc mirum in modum adampliarunt,
muris, propugnaculis, fossis, turribus, atque ca-
stellis munierunt, & quasi inexpugnabilem fe-
cerunt eorum principum legati, qui proximis
annis regnum Neapolitanum prouinciam ob-
tinuere. Sacris etiam ædibus, & collegiis, item
curiis, atque principum hominumq; illustrium
palatiis mirificè vbique locorum est exornata.
Extant & antiquorum ædificiorum prisca reli-
quæ plures, epitaphia, statuæ, cippi, columnæ,
aræ, marmoraque sculpturis artificiosis pre-
ciosa, quæ longum hic esset recensere. Inter
hæc

hæc inprimis non immeritò placere possunt quadrati templi *Castorum* magnæ illæ ruinæ, licet incendiis deformata: cuius ex præclaro propylæo columnæ sex priores marmoreæ cum imposito fastigio visuntur adhuc erectæ symmetrica Corinthia pulcherrima conspicuæ, nec non amplitudine & artificio suspiciendæ. Quarum capitula calathorum in effigiem efformata, volutis floribus, atque reflexis acanthi foliis eleganter vestiuntur. In trabeationis autem zophoro legitur Græca talis inscriptio:

ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΙΟΥΛΙΟΣ. ΤΑΡΣΟΣ.
ΔΙΟΣΚΟΥΡΟΙΣ. ΚΑΙ. ΤΗΙ. ΠΟΛΕΙ. ΤΟΝ.
ΝΑΟΝ. ΚΑΙ. ΤΑ. ΕΝ. ΤΩ. Ι. ΝΑΩ. Ι.
ΠΕΛΑΓΟΝ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΣ.
ΚΑΙ. ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ. ΣΥΝΤΕΛΕΣΑΣ. ΕΚ.
ΤΩΝ. ΙΔΙΩΝ. ΚΑΘΙΕΡΩΣΕΝ.

Liquet igitur ex eadem, *Castorum* hoc templum fuisse, linguamque Græcam apud Neapolitanos vsitatam quoque tum florente monarchia Romana; quemadmodum ex ipsa inscriptione, characteribus, & operis totius superbo sumptu, ac artis exquisita perfectione colligimus. In fastigij quidem tympano triangulâri supra columnas exsculpta fuere plura deorum simulachra, sed maiore ex parte flammis ac vetustate consumpta sunt. *Apollo* cognoscitur adhuc stans ad tripodem, & vtrinque in angulis inferioribus Terra & Aqua, quo formari solent modo, iacētibus ac semierectis signis, & ad umbilicū vsque nudis. Nam *Tellus* ad dextram posita tumulo incubens dextro cubito, sinistra tenet erectū Copiæ cornu. *Sebethus* ad sinistrâ manu cannam tenēs, fluuiorum more dolio euerso, & aquam effundente pronus incumbit. Reliqua sunt indiscreta atque comminuta nimium.

Aedes nostræ religionis sacrae maximis impendiis

pendiis apparatusissimæ atque ornatissimæ per urbem plures, non secus ac in horto cultissimo varij flores, sparsim visuntur. Vt *D. Clare* templum cum parthenone sacro peramplo: liberaliter exstructum opus ab Hispana *Sanctia* regina, Roberti regis coniuge, quam *Agnetem* alij vocant. Excomptum est atque celebre regum veterum ex illustri Dyrrachina domo sepulchris eximiis, quæ hic monstrantur: sicut in *D. Dominici*, & *Oliueti montis*, aliisque sacris delubris Hispanorum regum, heroum, aliorumque Principum ditissima monumenta, statuæque marmoreæ ad viuum factæ.

In religiosissimo *D. Ianuarii* sanctuario, Diuorum sacræ reliquiæ plurimæ seruantur: videbis singularim visu digna quæque, utpote Diuorum ossa atque reliquias, auro, argento, gemmisque inclusas & regum principumque preciosissima donaria, & quæ vix semel annuatim in publicum proferuntur, atque ostenduntur. Inter quæ magna cum religione seruatur caput *D. Ianuarij* Episcopi Puteolani, & martyris: item sanguis eiusdem in ampulla crystallina conseruatus, sed ob siccitatem durus & concretus. Quæ quidem ampulla cum producitur in altari, & capiti martyris, choro preces cõcinente, admouetur; sanguis ille (stupendum) liquefcere, ac multum recētis in modum incipit ebullire, quem admodum ab omnibus non sine magna admiratione quotannis spectatur. Itur inde ad *Anunciata virginis Mariæ*, quam vocant, ædem sacram, multa religione celebrem, donariisque locupletem: vbi etiam multæ insignes ac raræ Diuorum reliquiæ ostensæ sunt, & inter alias infantum innocentum ab Herode rege, Christo seruatore nostro nato in Bethleem, occisorum corpuscula duo sesquipedalia, adhuc integra cute consecta; in quibus vulnerum patens

Q hiatus

hiatus in vnius capite, & alterius pectore.

Transitur hinc in *Διοργυμεῖον*, vt vna voce dicam, templo iunctum, magnitudine atque structura municipij perampli instar: in quo supra duo millia pauperum, omnis generis, aegroti, senes, debiles, & ad operandum impotentes aluntur, atque curantur pro cuiusque conditione, ætate, atque valetudine. Plusquam octingenti vtriusque sexus orphani, & expositij in eodem ab infantia & vnguiculis primis educantur, literis imbuntur, ac artibus variis pro ingenio & indole cuiusque diligēter instituuntur ad ætatis vsque maturitatem. Horum exercitia atque studia diuersa in suas classes distributa diligenter animaduertere & perlustrare, valde iucundum. Præclara profectò, laudandaque modis omnibus est hæc Christianæ pietatis institutio, quam Platonice politix quandam ex parte speciem referre, atque apum imitari œconomiam illam pulcherrimã à Xenophonte nobis descriptam, & à Marone poëtarum principe ad imaginem Platonice ciuitatis elegantissimè depictam, Corona Pighius declarauit; esseque magnis ciuitatibus, quæ nunquam sine pauperibus & egenis sunt, valde necessariam, ac veluti nutricem pacis, fomentum tranquillitatis publicæ, atque calcar ad virtutem. Haud quidem hæc absurdè. Ex veterum etenim historiarum lectione cognoscimus & experimur, præ dolor, quotidie, quod intestina ciuitatum mala plerunque nascuntur ex nimia fortunarum inæqualitate. Quæ cum excedit inter ciues sub iisdem viuētes legibus, extrema paupertas infrequenti populo, rerum nouarum inducit cupiditatem, adfert scelestã consilia, & excitat temerariam audaciam. Rursus priuatorum aliquotopes immensæ sicuti pariunt luxum, superbiam, ambitionem, contumelias, atque tyrannit-

rannidem: ita pauperum animos pungunt, invidiaque perstringunt, & maturant discordiarum secessionumque semina. Quæ cum inualescunt, potentissimis monarchiis, atque felicissimis etiam ciuitatibus haud dubium adferunt interitum. Florent igitur & vigent potissimum illæ, in quibus Euangelici præcepti temperatura quadam salubri mutua flagrat charitas, & amor proximi colitur in eum maximè finem, vt quæ propria singulis natura vel sorte sunt, religiosa spontaneaque largitate communia quodammodo fiant necessitati publicæ, atque expendantur in seminaria virtutum. Curentur ex iisdem, foueanturque piè & prudenter tenera ac debilia Christi membra, ne illa torpeant, nève putrescant: sed ita vegetentur & adolestant, vt tam digno corpori sint vtilia, semperque cohæreant.

Neοφεύερον, vel *castrum nouum*, vt nunc appellant; ante trecentos amplius annos extructum à fratre D. Ludouici Francorum regis *Carulo primo* Neapolitanorum rege, & Andium comite; vt vrbi & portui aduersus maritimos hostium insultus esset præsidio. Instaurauit proauorum memoria rex Arragonum *Alphonsus primus*, Gallis expulsis, regnoque subiugato; maximisque operibus ampliatum adeò muniuit, vt inter Italiæ firmissimas arces nunc celebretur: cum maximè proximi reges *Carulus v. Imp.* & *Philippus* eius filius, nostro sæculo hæc, & alias eius vrbes, annona, præsidio militari valido, nec non omni apparatu bellico ad hostes propulsandos necessario firmarint abundè.

In medio castri amplissimi vmbilico refulget instar Palatij *prætorium* ingens, refertum regia splendidaque supellectile: in quo Rex quispiam vel etiam Imperator cum aulico comitatu suo hospitari commodè posset. Stupent aduenæ

Q. 2

machi-

machinas, vasta tormenta, globorum ferreorum cumulos magnos, auro argentoque fulgentes galeas, clypeos, gladios, lanceas, & reliquum Martium apparatus: sed in prætorio perstringunt intuentium oculos aulæa holoserica, gemmis auroque intexta, sculpturæ, statuarum, atque picturæ artificiosæ, variisque splendor impellit. Et illis planè regius.

Videndum & *Ovi castrum*, quod propter formam ovalem scopuli marinis undis insulæ in modum circumfusi, in quo positum est, illud nomen accepit. Conditam arcem illam Colletinius prodit à Guilielmo III. Normanno, & inde *Normannicam* appellatam diu fuisse. Restauravit hanc item Alphonfus primus Aragonum rex, ornavitque plurimum. At scopulum veteres Græca voce *Myagram* vocitasse ferunt, vel à plantæ silvestris nomine, vel ob loci atque situs conditionem, difficilesque elapsus, quasi captorum muscipulam.

Monstrat niquilini singularim excisa in cauitibus antra, vias angustas, atque exstructa in saxis præruptis munimenta; simul armorum telorumque vim maximam.

Operæ precium erit exspaciari in prætoria per sinum maris, quem Strabo *craterem* vocat à forma, uti cognoscas disciplinam atque labores seruatorum navalium, & perlustres obiter vicinæ littora, circumiacentes insulas ac promontoria; *Misenum, Prochyten, Pithecusas, Capreas, Herculanum ac Athenæum, suo Minervium*, ubi Sirenium quondam sedes fuit, teste Plinio. Promontorio nomen est, quod Ulysses ædem sacram Minervæ dedicavit in eius ora, cum Sirenium insidias evasisset, ut Strabo memorat.

Stant sæpe in portu triremes ferè quadraginta, exploratoriis, navibusque aliis exceptis. Portus amplissimus à tempestatibus præmunitus est

est aggere latissimo per quingentos plus minus
 à litore passus in mare, brachij incurui formas
 procurrentes. Is quidem vestitur, atque in al-
 tum euehitur è mari quadrato saxo immani.
 Per medium aggerem fons aquæ dulcis ab vr-
 be tubis subterraneis deductus in capite molis
 solet erumpere, cuius crater marmoreus ibidem
 adhuc extat. *Molem* ex re nunc vulgò quoque
 Latina voce nominant aggerem istum, cuius
 initia posita constat fuisse annos ante ducentos
 octoginta à rege Gallo Carulo secundo. Adam-
 pliauit maiorem in modum operibus maximis
 adiectis Alphonfus primus Hispanus: qui rex
 eius vrbes ædificia publica magnificentissimè
 prouexit, & exornauit; sicut etiam nostri sæculi
 reges Carulus v. Imp. & eius dein filius succes-
 sor Philippus splendidissimè munierunt, exco-
 luerunt, & adauxerunt.

Actuariolis in triremes vehens spectatorem
 nauta, atque per ageas inter transtra circumdu-
 cens ostendit seruatorum nitida lacertosaque cor-
 pora, varias eorum artes sedentarias, quas ibi-
 dem dum ociantur, magister & ingenij largi-
 tor venter (vt Persij poëtae verbis dicam) assidue
 docet. Deinde perlustra armamenta, bellicum-
 que naualem apparatus multiplicem: atque
 demum in vno ducum tabernaculo considens
 discas nauticam illam disciplinam, atque dia-
 teticam, qua corporum sanitas ibidem conser-
 uatur: officia nauftidicarum, nauftologorum,
 & comitum celeustarum: nec non singula quo-
 rumcunque, vel mesonautarum, ministeria.

Perlustra sumptuosissima regis equilia, in
 quibus generosorum equorum armenta selecta
 stabulantur atque domantur.

Detinent principum oculos atque animos
 equorum pulcherrimorum pernices in stadio
 cursus: rotationes agillimæ, rotulim glomeratis

Q;

hinc

hinc inde circulis: multiplicati ad virgula re-
ctricis nutum saltus in altum quadrupedantes.

Perge ad *Santeremense* castrum, longè muni-
tissimum, quod in vertice vicini montis posi-
tum despectat ac detegit urbem, littora, portum,
atque maris insulas. Exstruxit autem illud *Ca-*
ruli secundi filius *Robertus rex*, ante annos du-
centos quinquaginta. Auxit propugnaculis ma-
gnis, reddiditq; quæ si inexpugnabile *Carolus v.*
Aug. atque rex. At verò *Philippus* eius filius
his annis præterlapsis ampliato pomærio con-
iunxit urbi, eamque prolatis mœnibus atque
castellis magno spatio novis ædificiis suppleto
adauxit. Medio cliuo in adscensu montis oc-
currit pulcherrimum atque sumptuosissimum
templum cum cœnobio *Carthusianorum* per-
amplo.

Nec poterūt satis admirari qui prius castrum
non viderint peregrini, summis impensis atque
laboribus opera è saxo viuo excisa. Plura nimi-
rum propugnacula, atque castella: cuniculi, viæ,
scalæque iumentis æquè ac hominibus commo-
dæ: Machinarum item atque armorum vis ubi-
que magna, nec non annonæ copia inastima-
bilis, tormenta bellica prægrandia ex ære & fer-
ro monstrantur.

Ex itinere inuises hortos *Garcie Toletani* non
longè distitos, spatio cultuque peramplos & con-
spicuos. At sumptibus æstimantur vulgò su-
perbi, feruntque compeditorum maledictis
damnatos sæpius deuotosque fuisse: quorum
sudore & sanguine sunt elaborati, dum pater il-
lius *Petrus Toletanus* per non pauca lustra *Caru-*
li v. Cæsaris auspiciis urbi regnoq; dominatur.

Sereno cælo suburbana visu digna perlustra-
re iquat. Quæ quidem in agro circumquaque
fertili, præsertim litoreo reperiuntur vt amœ-
nissima sicut, sic ædificiis villarum splendidis, hor-
torum.

torumque pulcherrimorum sumptuosa cultura
 per principes viros exornata. Quis narret sin-
 gulatim Fontium ædificas, antra Nympharum,
 atque piscinas, corallias & unionum ostreis, omni-
 que conchyliorum varietate renitentes? Quis
 laudet dignè porticus, ambulacra, scænas fron-
 dibus concaemeratas, florum fructuumque mul-
 tiplici colore distinctas; parietes malorum pu-
 nicorum tapetis vestitos; peristylia, & exedras
 picturis, signis, statuis, & marmorum antiquita-
 tumque reliquiis preciosis decoratas; quibus
 horti magnatum variis in locis resplendent? Ex
 his ostenduntur pulcherrimi, atque celebriores:
 ut *Marchionis Vicensis*, aliorumque principum:
 ut in littore maris, Vesuvium versus, *Bernardinus
 Martizani* villa, variis antiquitatum decorata
 reliquiis: item secessus regalis, amplissimum
 Palatium exstructum olim à rege *Ferdinando Ar-
 ragonio*, quod vulgari voce *Pogium* vocant Itali.
 Eo namque se recipere rex solebat, quiescere à
 laboribus, animumque recreare cupiens: tan-
 quam è negociorum fluctibus in portum tran-
 quillum. Quatuor quadratæ turres totidem
 porticibus peramplicis in quadrum coniunctæ
Palatium statuunt, quod in longum duplici lati-
 tudine patet. Singulæ turres infra, supraque
 cænaculis & cubiculis splèdidis commodissimè
 sunt: è quibus patet transitus ab vna in aliam
 per porticus illas tectas: In area media gradi-
 bus descenditur paucis ad fontem atque pisci-
 nam limpidam: vbi per pavementum circum-
 quaque pro nutu domini aquarum vberes venæ
 subterraneæ per infinitas ac tenues fistulas ar-
 tificio ductæ, tam erumpunt è latebris copiosè:
 ut incautos spectatores subito conspergant, &
 largissimè contra calores æstiuos refrigerent.
 Aquarum enim dulcium copia felix atque fœ-
 cundus is ager est propter vicinum Vesuviuum;

cuius circum radices interna incendia non possunt non expellere frequentes dulcium aquarum scaturigines affatim purgatas & peccolatas. E quibus *Sebethus* item in alueum collectus, & aquarum castellum inde per aquę ductus subterraneos totam Neapolim vicatim fontibus irrigat abundanter, adeo uti per palatia, diuerforia, & ædes etiam priuatas diuisæ in plurimos digitos fonticulorum venæ distribuuntur, quas vbique locorum in atrijs & cœnaculis videmus erumpere. Tantas igitur commoditates rerum omnium adfert incolis suis *Paradisus Italia* (velut à Corona Pighio vocari non ineptè solet) florentissimus ille Neapolitani territorij tractus: licet grauib; sæpè bellis adficius fuerit, & terræmotibus aliquando sit obnoxius. In eodem est, ab vrbe vix quatuor millia passuum distans, pulcherrimus, atque optimi vini *Græci* largitor *Veseuus* vel *Vesuuus* mons, quem & *Vesuium* à fauillis veteres appellarunt. Nam *Ætnearum* flammaram imitator est, & affleclat: ex terræmotibus atque incendijs natus, quorum materiam in imis visceribus perpetuo fouet. Quæ cum annorum plurium spacio maturescens inualuerit, atque superabundauerit: accensus spiritibus subterraneis ignis montium claustra rumpit, intimaque terræ viscera cum saxis, flammis, fumis atque cineribus eructat in altum summo cum fragore, tantaque cum vi, ut Gigantæum Vesuuus bellum imitari, atque Iouem, superosque flammis, & saxorum ingentium telis oppugnare, solem in terram trahere, diem in noctem vertere, cælum ipsum obruere videatur. Constat experimentis multis, item Vitruuij, Strabonis, pluriumque veterum auctorum testimonijs, esse sub *Vesuo*, & alijs illius oræ maritimæ montibus atque insulis ex sulphure, bitumine, atque alumine maximos

ignes

ignes ardentēs : vti ostendunt etiā sudatoria, sulphurei quē fontes bullientes. Hinc Vesuvius cum ignibus redundat, accenditur aliquando, nonnunquam terræ motus & clades ingentes concitare solet. Ceterum illud fuit famosissimum incendium, quod Titi Vespasiani sub Imperio contigit, & graphicè nobis à Dione Cassio aliisque auctoribus describitur: cum eius incendij cineres non solum Romam, sed & ultra mare in Africam & Aegyptum deferrètur ventis: cum in mari bulliente pisces coquerentur, aues in aère suffocarentur, celebres vrbes vicinæ, & antiquissimæ *Stabia*, *Herculaneum*, atque *Pompeij* saxis, & cineribus, dum populus in theatro sedebat, obruerentur: cum C. Plinius Historiæ naturalis scriptor celeberrimus, qui classem *Miseni* cum imperio tunc regebat, dum avidius causas eius incendij perscrutari & propius accedere cupit, ad *Herculaneum* portum vi estus atque vaporis suffocaretur: quem Franciscus Petrarca falsè notans, videt in suæ *Fama triumpho multa scribentem, & incautè morientem.*

*Mentr' io mirava; subito hebbi scorto
 Quel Plinio Veronese suo vicino
 A scriuer molto, à morir poco accorto.*

Non potuit tamen non ipse etiā Steph. Phippius, cum iuuenis ante annos triginta studiorum causa Latium, Campaniam ac Neapolim perlustraret, propius tantorum miraculorum sedem licet præcellam & adscensu difficilem perscrutari, atque diem integrum huic labori impendere. Cum duobus igitur comitibus montem peragravit penè totum, atque verticem illius exuperavit: nec satiari contemplatione potuit, cum ipsius, tum latè patentis circum regionis, insularum, ac maris. Exurgit namque solus in altum è planicie fertilissimorum agrorum, &

vicini

vicini littoris ab aliis montibus separatus. Itaque cineres eius flammis dispersi per agros proximis, item saxa, glebæque ignibus excoctæ, pluuiisque dissolutæ, mirifica stercoreatione lætificant, & fœcundant omnia: ut nunc appositè vulgus agrum atque montem ipsum *Summanum*, ac oppidum quoque, quod vnum monti suppositum est, *Summam* appelleret: à summa vini nobilissimi, atque optimorum fructuum abundantia. Vestitus est etenim maiore ex parte circumcircuità *Vesuum* pulcherrimis vineis: vti colles, agerque vicinus. Sic suo quoque tempore Martialis poëta *Vesuum pampineis umbris viridem* fuisse canit, eius atrox illud incendium, quod Imperatore Tito contigit, eleganti deplorans epigrammate, lib. primo. Vertex tamen eius ex omni memoria temporum, ætatum, historiarumque semper adustis saxis sterilis ac veluti flammis depastus manet. In medio verticis vasta patet vorago rotunda, velut ingentis amphitheatri quædam cauea: craterem vocant à forma, cuius tamē fundum in intima terre viscera penetrasse constat, cum ignium eruptio per illam olim fieret. Nunc tamen friget, nec quippiam caloris aut fumi videtur emittere. Nam in barathrum illud ipse descendit, quo vsque non impediabant præcipitia, vel locorum obscuritas. Superius enim crateris labrum non secus ac amphitheatri sedilia decliue, terra cineribusque superfusis fertile est: & viret abieribus, magnisque arboribus: vbi solis calor penetrat, atque cælestibus pluuiis irrigatur. Inferiora verò, quæ sicuti fauces contrahuntur in maiores angustias: rupium & saxorum fragmina immania, nec non trabes & trunci prolapsarum arborum obstruxerunt. Quas tamen obstaculorum moles, ignium materia interiore superante, tanquam leues palearum fasciculos fumi

flam-

flammarumque vis illa præpotens facile exturbat, & in cœlum euehit. Certum est etiam, non solum per craterem, sed prout casus aliquando postulat, alibi quoque, vel per ima montis latera sibi viam incendium aperire. Sicut ante ducentos septuaginta sex annos, Benedicto 1 X. Pontifice summo, contigisse tradunt Itolorum annales; cum ingēs flammaram flumen è latere montis erupit, atque igne liquido in mare profluxit; cuius alueus, scrobiumque vestigia videri etiamnum posse ferunt. Atqui præter craterem habuisse meatus alios, exitusque flammaram antiquissimis etiam temporibus, ex historia Romana colligimus. Nam Spartacum gladiator, cum bellum fugitiuorum in Campania Romanis concitare cœpisset, montem que Vesuum cum sua cohorte velut arcem ac sedem belli primam ac tutam occupasset, obsidionem Romanorum qua circumuallatus erat, rara via fefellit. Nam per fauces caui montis viriginis delapsus catenis, ad imas eius radices cum suis descendit, vt L. Florus historiae Romanae libro tertio succinctè memorat: *Et elapsus ex itinere nihil tale opinantis Clodij obsidentium ducem castra subito impetu diripuit.* Nunc verò temporis, an per latera montis reperiantur in vineis meatus aut cuniculi vergentes in craterem, incompertum mihi est. Meminit tamen Pighius se in cacumine circum craterem plura vidisse spiracula calorem continuum exhalantia, vulpium focis haud absimilia; in quibus cum insereret manum, facile calores emergentes sentiebat, tenues tamen, ac sine fumo vel vapore. Sed hæc de Vesuo vel Vesuuo satis.

I T E R